Wat zijn effectieve verdiepingsopdrachten voor goede spellers in de bovenbouw?

Beantwoord door Martine Gijsel (kennismakelaar Kennisrotonde).

26 oktober 2020 – update juli 2024

KR.977

Kort antwoord

Voor hoogbegaafde leerlingen is verrijking (waaronder verdieping) effectief. Dit zou ook voor goede spellers kunnen gelden, maar dit is naar ons weten niet onderzocht. We weten dus ook niet welke vorm van verdieping effectief is voor goede spellers. Op basis van onderzoek bij brugklasleerlingen blijkt het vergroten van de taalkundige kennis met aandacht voor de principes van de Nederlandse spelling effectief. Aangezien aandacht voor taalkundige kennis nog geen gemeengoed is in het spellingonderwijs in het basis- en voortgezet onderwijs, zou dit verdieping op de reguliere basisstof betekenen. Goede spellers in de bovenbouw van de basisschool kunnen mogelijk profiteren van dergelijke verdieping.

Antwoord

Er is - zeker in de Nederlandse context - relatief weinig onderzoek gedaan naar effecten van spellinginterventies. Bonset en Hoogeveen (2009) hebben voor hun onderzoek naar het spellingonderwijs in Nederland, Vlaanderen en Suriname de bevindingen uit empirisch onderzoek tot 2004 geïnventariseerd. Die onderzoeken richtten zich op doelstellingen, beginsituatie van de leerling, onderwijsleermateriaal en -activiteiten, meet- en beoordelingsinstrumenten en opbrengsten van het spellingonderwijs. Specifieke aanpakken voor goede spellers komen daarin niet aan bod. Ook in recentere studies blijken goede spellers geen onderwerp van onderzoek te zijn. We hebben daarom vanuit andere invalshoeken naar literatuur gezocht die richting kan geven aan het antwoord op de vraag. Enerzijds zochten we naar onderzoeksliteratuur over hoogbegaafdheid en anderzijds naar publicaties over spellingdidactiek voor het voortgezet onderwijs.

Verdiepende opdrachten zijn effectief voor (hoog)begaafde leerlingen

Doorgaans wordt voor (hoog)begaafde leerlingen leerstof ingedikt (compacten) om vervolgens te kunnen verrijken. De didactiek 'Compacten en Verrijken' is ontwikkeld in Amerika en aangepast voor de Nederlandse onderwijssituatie (Bonset et al., 2003). Uit een meta-analyse van 26 studies blijkt dat verrijkende programma's effectief zijn voor zowel de cognitieve als de sociaal-emotionele ontwikkeling (Kim, 2016). Verrijkende programma's werden in die studie gedefinieerd als georganiseerde onderwijsactiviteiten voor hoogbegaafde leerlingen, aanvullend op de reguliere leeractiviteiten, onder begeleiding van een volwassene. In de geselecteerde studies is het effect onderzocht door middel van een controlegroep zonder verrijkend programma en/of door het verschil te bepalen tussen een voor- en

nameting. In de Nederlandse onderwijssituatie is aangetoond dat plusklassen voor begaafde leerlingen positieve langetermijneffecten hebben (De Graaf et al., 2019).

Verrijken heeft zowel betrekking op cognitieve als op metacognitieve aspecten. Bij metacognitieve aspecten gaat het bijvoorbeeld om kennis over leerprocessen, samenwerkingsprocessen en zelfregulatievaardigheden. Als het gaat om cognitieve aspecten wordt gesproken over verdiepen (Bonset et al., 2003). Bij verdiepende programma's wordt inhoudelijke kennis aangeboden die in het reguliere leerstofaanbod niet aan bod komt. Verdiepende opdrachten zouden ook voor goede spellers effectief kunnen zijn, maar dat is naar ons weten niet onderzocht. We weten dus ook niet welke vorm van verdieping effectief is voor goede spellers.

Bewuste taalvaardigheid kan verdieping bieden in het basisonderwijs

Verdieping voor goede spellers in het basisonderwijs zou wellicht vormgegeven kunnen worden door middel van onderwijs in bewuste taalvaardigheid. Dit is een aanpak die door verschillende neerlandici wordt bepleit voor het voortgezet onderwijs. Bewuste taalvaardigheid kan worden gedefinieerd als een 'vaardigheid die steunt op kennis en inzicht in taal en taalgebruik' (Neijt et al., 2015, p.1). Zij beschouwen dit als een verrijking van de huidige onderwijspraktijk voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs. Het gaat er hierbij om dat leerlingen leren nadenken en redeneren over taal en verbanden kunnen leggen. Aansluitend op de basisstof wordt hierbij de omvang van de kennis en het type kennis van leerlingen vergroot. Dit zou vervolgens vragen om een andere aanpak waarbij aanspraak gemaakt wordt op de creativiteit en het denkvermogen van leerlingen. Deze werkwijze is nog geen gemeengoed in basisonderwijs en het voortgezet onderwijs; aanbieden van deze werkwijze in het basisonderwijs zou dus geen versnelling betekenen, maar een verdieping op het reguliere leerstofaanbod.

Bewuste spellingvaardigheid bevorderen is effectief in het voortgezet onderwijs

Voor spelling betekent deze aanpak dat leerlingen de onderliggende principes van de Nederlandse spelling zouden moeten leren. In Kennisrotonde (2019) worden achtereenvolgens het fonologisch principe, het principe van gelijkvormigheid, het etymologisch principe en het principe van analogie kort toegelicht. Zonder kennis van deze principes en het besef van het verschil tussen principes en trucjes is het voor leerlingen sowieso moeilijk om inzicht te verwerven in de spelling, zo betogen Neijt et al. (2015).

Verschillende onderzoeken ondersteunen dit betoog. Neijt en Kroon (2010) laten op basis van onderzoek het belang van taalkundige kennis in de spellingdidactiek zien. Zij onderzochten het effect van twee verschillende methoden om de spellingregels voor de tussen-n in samenstellingen te leren. De ene variant betrof de uitleg in het Groene Boekje (eenvoudiger, maar taalkundig minder goed) en de andere die van de Van Dale Basisspellinggids (complexer, maar taalkundig beter). De uitleg van de Van Dale Basisspellinggids is gebaseerd op het principe van gelijkvormigheid. Dit principe komt er kortweg op neer dat je hetzelfde woord of woorddeel zoveel mogelijk op dezelfde manier schrijft (bijvoorbeeld *tand* vanwege *tanden* en *kant* vanwege het meervoud *kanten*). Met behulp van de Van Dale Basisspellinggids leerden brugklasleerlingen beter spellen. Op basis van deze resultaten pleiten de onderzoekers voor spellingonderwijs waarbij (meer) aandacht is voor taalkundige patronen.

Specifiek voor werkwoordspelling pleiten ook Bonset (2010) en Chamalaun en Ernestus (2018) voor een meer taalkundige benadering. Chamalaun en Ernestus (2018) deden onderzoek onder 322 middelbare

scholieren van klas 1 tot en met 6. Leerlingen beoordeelden eerst de grammaticale functie van een onvervoegd werkwoord in de zin. Vervolgens bepaalden ze de juiste spellingwijze van het werkwoord. De volgende zin is bijvoorbeeld gegeven: 'De meeste ouders maken zich grote zorgen dat er iets met hun kinderen *gebeuren*.' Het onvervoegd werkwoord in deze zin heeft de functie van persoonsvorm; de juiste spelling is *gebeurt*. Leerlingen spelden beter als ze de grammaticale functie van het werkwoord in de zin herkenden. Toch bleek ondanks juiste beheersing van de grammatica een deel van de leerlingen het werkwoord nog fout te spellen. Op basis hiervan concluderen de onderzoekers dat leerlingen nog andere strategieën gebruiken dan alleen een grammaticale analyse. Een voorbeeld van een andere strategie is de keuze voor de hoogfrequente spellingvorm: *herhaald* komt bijvoorbeeld vaker voor dan *herhaalt* en wordt dus vaker gekozen, ook als dat onjuist is. Leerlingen in het voortgezet onderwijs zouden volgens Chamalaun en Ernestus daarom meer inzicht moeten krijgen in de verschillende factoren die een rol spelen bij de werkwoordspelling, zoals het frequentie-effect. Ook zouden ze alert moeten zijn op aanwezigheid van voorvoegsels (zoals *gebeurt* in persoonsvorm en *gebeurd* als voltooid deelwoord).

Hoewel de onderzoekers de meerwaarde van deze aanpak enkel voor het voortgezet onderwijs betogen, kan mogelijk al bij goede spellers in de bovenbouw van het basisonderwijs gestart worden met het aanleren van taalkundige kennis in de spellingdidactiek. Op die manier kunnen ze andere aspecten van het vakgebied leren en verdiepen ze mogelijk hun kennis van de onderliggende principes van de Nederlandse spelling in plaats van dat ze alleen trucjes krijgen aangeleerd.

Geraadpleegde bronnen

Bonset, H., Ebbers, D., & Wientjes, H. (2003). *Nederlands verrijkt: Een handreiking en verrijkingstaken Nederlands voor hoogbegaafde leerlingen in de basisvorming*. SLO.

Bonset, H. Hoogeveen, M. (2009). *Spelling in het basisonderwijs. Een inventarisatie van empirisch onderzoek.* SLO.

Bonset, H. (2010). Spelling in het onderwijs: hoe staat het ermee, en hoe kan het beter? *Levende Talen Tijdschrift, 11*(3), 3-17.

Chamalaun, R. J. P. M. & Ernestus, M. T. C. (2018). Waarom krijgen leerlingen de Nederlandse werkwoordspelling zo moeilijk onder de knie? *Levende Talen Magazine, 105* (special), *46-51*.

De Graaf, D., Schils, T., Houkema, D., & Bussink, H. (2019). *De langetermijneffecten van plusklassen*. SEO Economisch Onderzoek.

Kennisrotonde. (2019). *Welke didactische principes zijn effectief voor het correct leren spellen van werkwoorden bij leerlingen in de bovenbouw van de basisschool?* (KR. 655).

Kim, M. (2016). A Meta-Analysis of the effects of enrichment programs on gifted students. *Gifted Child Quarterly, 60*(2), 102-116.

Neijt, A. H., Coppen, P. A. J. M., de Glopper, C. M., Aalberse, S. P., Eerden, I. van der, Evers-Vermeul, J., Haaften, T. Van, Mos, M., Onrust, M., Oostendorp, M. van, Rijlaarsdam, G., Verhagen, A., Marle, J. van

(2015). Bewuste taalvaardigheid als eindterm voor het schoolvak Nederlands in havo en vwo: visie en voorbeelden. In: A. Mottart & S. Vanhooren (eds.), *29ste Conferentie Onderwijs Nederlands*, pp. 198-202.

Neijt, A. & Kroon, S. (2010). De taalkundige onderbouwing van spellingregels. De officiële uitleg van de spelling van tussenklanken in samenstellingen in het Groene Boekje vergeleken met de uitleg in de Van Dale Basisspellinggids. *Pedagogische Studiën*, *87*(3), 202-218.

Meer weten?

Kennisrotonde. (2021). *Welke criteria zijn geschikt om te bepalen welke (hoogbegaafde) leerlingen in aanmerking komen voor versnellen en verrijken?* (KR.1179).

Over deze vraag

Opgesteld door:	Martine Gijsel (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller:	leerkracht basisonderwijs
Onderwijssector:	primair onderwijs
Trefwoorden:	Spellingonderwijs, verrijking, goede spellers, bewuste spellingvaardigheid
Referentie:	Referentie: Kennisrotonde. (2024). *Wat zijn effectieve verdiepingsopdrachten voor goede spellers in de bovenbouw?* (1e update) (KR.977)

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.